

Fakultet for humaniora, samfunnsvitskap og lærarutdanning

Innspel til satsingar utanfor ramma

Framlegg: UiT satsar på å bygge opp eit senter for samisk leksikografi.

Innhald:

Utarbeiding av samiske ordbøker

Arbeid med samisk terminologi

Forskning på ordforrådet til dei samiske språka

Bakgrunn:

For at eit språk skal kunne bli brukt som samfunnsberande språk treng det eit vitskapleg miljø som kan registrere, arbeide med og utvikle ordforrådet. Statsberande språk har alle store leksikografiske forskings- og utviklingsmiljø som gjer nettopp dette. For norsk, svensk og finsk finst det til dømes leksikografiske forskingsmiljø i Bergen, Göteborg og Helsingfors, som alle sysselset eit tosfra tal leksikografar, terminologar og programmerarar. Relevant i vår samanheng er miljøet i Bergen, med 10 stillingar i leksikografi og ei gruppe på 4 programmerarar som leksikografane deler med andre delar av det språkfaglege miljøet. Desse leksikografane arbeider med vedlikehald og vidareutvikling av 3 ordbøker (Nynorskordboka, Bokmålsordboka, Norsk ordbok). Det er utan vidare klårt at dei samiske språka treng ein innsats som er minst like stor.

I perioden før den hardaste assimileringspolitikken frå og med tida før førre hundreårsskiftet innsåg dei fleirnasjonale statane i Norden dette: det vart t.d. både for grønlandsk og nordsamisk utarbeidd store og gode ordbøker som gjekk frå majoritetsspråket til minoritetsspråket, slik at det skulle vere mogleg å kommunisere med og skrive lærebøker og religiøs litteratur for grønlendarar og samar på høvesvis grønlandsk og nordsamisk. I tida då assimilasjonspolitikken var rådande kom det ikkje ut slike ordbøker i det heile.

Etter avslutninga av fornorskingspolitikken er den politiske målsetjinga no at dei samiske språka skal fungere som samfunnsberande språk. Det at Kommunal- og moderniseringsdepartementet finansierer utviklingsgruppa Divvun med 7 permanente stillingar med eit eksplisitt mål om å utvikle retteprogram og andre språkteknologiske applikasjonar for samiske språk er ein direkte konsekvens av denne målsetjinga.

Når det gjeld ordforrådet har det ikkje vore ei tilsvarande satsing. Det finst ingen einspråklege samiske ordbøker, ingen ordbøker samiske språk i mellom, og den einaste større ordboka frå norsk til nordsamisk har ikkje lagt nokon systematisk gjennomgang av det norske ordforrådet til grunn, og gjev heller ikkje noko framstilling av korleis norske konstruksjonar skal bli laga på nordsamisk. Terminologisk arbeid for samiske språk er relativt lite systematisert. Eit aktuelt døme er oppstarten av ei sjukepleiarutdanning på samisk, som startar i 2021 som eit samarbeid mellom UiT og Samisk høyskole. Til studiestart finst det ikkje lærebøker på samisk, men det finst heller ikkje nokon terminologi for fagfeltet.

Sett frå eit forskningssynspunkt peiker språkforskinga i det 21. hundreåret seg ut til å bli tida der vi utforskar det mentale leksikonet, eller ordforrådet vi som språkbrukarar har tilgang til og kunnskap om. Med datamaskiner er vi i stand til å analysere dette ordforrådet systematisk, og med tilgang til store tekstsamlingar kan vi sjå sambandet mellom kva og kor mykje vi veit om ord i språket og korleis dei same orda blir brukt.

UiT sin strategiske plan slår fast at "UiT skal utvikle kunnskap om" m.a. følgjande tema: [s]amiske språk, kultur og livskvalitet" og "Teknologiske løsningar som fremmer en bred og inkluderende samfunns- og næringsutvikling i nord". HSL-fakultetets strategiske plan legg vekt på "Fakultetet vil ta initiativ til å styrke det samiske perspektivet i utdanning og forskning". For Noregs arktiske universitet er det også naturleg å argumentere for ei satsing der det sentrale innhaldet er å gjere det mogleg å gjennomføre Noregs politikk for utvikling av dei samiske språka som samfunnsberande språk.

Det er ved UiT eit fagmiljø for leksikografi å bygge på. Frå eit utdanningsmessig synspunkt er det naturleg å ha leksikografi som ein komponent i samiskstudiet og faggruppa for samisk har allereie gjeve slike kurs. UiT uteksaminerte i år ein student med leksikografi som tema for masteroppgåva, og det er ved UiT fleire leksikografiske prosjekt. Eit senter for leksikografi vil trenge leksikografar, filologar og programmerarar. I ein oppstartfase kan senteret dra vekslar på programmerarane tilsett ved dei eksisterande miljøa for samisk språkteknologi. Frå eit fagleg synspunkt er eit minimum for tre ulike samiske språk ei gruppe på to ordboksredaktørar per språk (ein for terminologi og ein for det generelle ordforrådet), to allmennleksikografar og ein programmerar. Til samanlikning har både norsk, svensk og finsk langt større leksikografiske fagmiljø.

Framlegg til framgangsmåte:

UiT tar opp samisk leksikografi som eit stort satsingsfelt. Det strategiske målet er å få ei forskings- og utviklingseining tilsvarande den for norsk leksikografi i Bergen (jf. <https://www.uib.no/le/revisjonsprosjektet>).

Arbeidet med å få dette til går over fleire steg. UiT opprettar først ei leksikografisk pilotgruppe på universitetet på tre til fire stillingar. Oppbygginga av denne pilotgruppa og samarbeid med andre nordiske leksikografiske miljø og samiske språkmiljø vil resultere i eit grunnlag som vi kan bruke for deretter å arbeide politisk og administrativt for å få ekstern finansiering for eit miljø tilsvarande det i Bergen, Göteborg og Helsingfors. Pilotgruppa konsentrerer seg både om leksikografisk arbeid, for å forbetre eksisterande ressursar, og om utdanning, dvs. om gje kurs i leksikografi for kommande leksikografar. Leksikografi er allereie ein del av mastergradsstudiet ved UiT, og vil vere relevant både for denne satsinga og for arbeid utanfor universitetet. Samtidig er UiT i dialog med relevante departement for å få ei finansiering tilsvarande den som er for leksikografi ved UiB. Sametinget bør også bli involvert i denne prosessen.

Sett frå eit samfunnsmessig perspektiv treng dei samiske språka minst ti stillingar i leksikografi for å bygge ut og presentere ordforråda sine, på same måten som UiB har eit tilsvarande miljø for norsk. Viss UiT initierer denne satsinga vil vi vere i ein god posisjon til å utgjere tyngdepunktet i dette arbeidet. Utgangspunktet er godt, med det eksisterande miljøet i samisk språkteknologi, med ei samiskavdeling som gjev mastergradar og doktorgradar i samiske språk, eksisterande forskning og arbeid innafor samisk leksikografi, og eit nordisk institutt med kunnskap om norsk. Det som no gjeld er å posisjonere seg strategisk for utviklinga som vil kome.

Helsing frå

Gustav Jørgen Pedersen
instituttleder
—
Gustav.j.pedersen@uit.no
77 64 53 70

Beathe Paulsen
kontorsjef
—
beathe.paulsen@uit.no
77 64 67 43

Vedlegg: Budsjettkast